

CĪŅA PAR APSOLĪTO ZEMI

SARUNA PIRMS PIRMIZRĀDES.

Ar izrādes “Jeruzaleme” režisori Lauru Grozu-Ķīberi sarunājas teātra zinātniece Andra Rutkēviča

- *Man šī luga atgādināja lādīti ar dubulto dibenu. Tas virsslānis ir viens, stāsts ir cits, un vēl ir autora dotie kultūras konteksti un citāti. Saki, lūdzu, kas bija tas, kas tevi konkrēti uzrunāja?*

Luga iedod vairākas versijas, ko aktualizēt. Viens ir visai dramatiskais sociālais konteksts, jo mēs esam visai nožēlojamā vidē, atsevišķā republikā ar saviem autonomajiem noteikumiem, kas ir ļoti asā pretrunā ar to, kas notiek pārējā pasaulē. Ļoti romantizējot to varētu salīdzināt ar Vudstoku, hipiju taboru ar saviem noteikumiem, kur notiek viss, ko vien var iedomāties. Likumu normas, par ko pārējā pasaule ir vienojusies, uz šiem cilvēkiem neattiecas. Tā ir ļoti skaista, romantizēta un utopiska pieeja. Kurš gan negribētu nokļūt tādā alternatīvā vidē, kur nav jāreķinās ar pārējās pasaules uzstādījumiem. Man patīk un interesē - ilūzija un utopija par savu pasauli ar pašu radītiem noteikumiem. Skaidrs, ka tas tā nevar ilgi turpināties, un sākas lugas galvenais konflikts.

No personiskās drāmas viedokļa mani visvairāk interesē - cilvēktraģēdija. Galvenais varonis Džonijs Bairons ir ļoti sarežģīta personība. Cilvēks, kas reiz bija slavens, lēca ar močiem, tā gūstot savu adrenalīna devu. Lēkšana bija visa viņa dzīves jēga un piepildījums. Tas bija bīstami, bet viņš riskēja tikai ar savu dzīvību, viņš neapdraudēja nevienu citu. Traģēdija sākās brīdī, kad mainījās normas, noteikumi un pašvaldība viņam aizliedza to darīt. Kādam tas acīmredzot likās bīstami. Tajā brīdī viņam tika arī atņemta pašrealizācijas iespēja.

Tagad šis cilvēks vienkārši iet bojā. Viņš ir ieslēdzis pašiznīcināšanās mehānismu, kļuvis klaji destruktīvs pret sevi un pret pārējo sabiedrību. Dara visādas nepieņemamas lietas. Tas ir protests, bet nevis pret sabiedrību, bet drīzāk pret nepieņemamo situāciju, kas vairs nav maināma. Es ļoti labi varu saprast šī cilvēka drāmu. Man tā liekas ļoti skaista un ļoti skaudra. Līdzīgi, ja man rītdien kāds aizliegtu nodarboties ar teātri. Man būtu jāpārorientējas un jāatrod cita alternatīva, kā izteikt savu iekšējo pasauli tādā formā, lai es saņemtu gandarījumu.

Tomēr viena lieta, ka Džonijs Bairons pats ir destruktīvs, bet viņš ap sevi rada plašu destruktijas lauku, kurā ar diezgan spēcīgu gravitāciju tiek ievilkti visi apkārtējie.

Tādas nenobriedušas personas kā tīņi, kas visticamāk vēl nespēj izdarīt patstāvīgus spriedumus. Tas ir vēl neglaimojošāk Džonijam Baironam, jo viņš manipulē ar visai viegli manipulējamu

sabiedrības daļu. Mēs ar Juri Žagaru (Džonija Bairaona lomas atveidotāju) vienojāmies viņu neheroizēt un nepadarīt par simpātisku tipāžu, kurš nezina kādēļ cieš no vispārējas nesapratnes. Viņš ir ļoti pretrunīga personība. Tieši tādēļ tas arī ir ļoti labs dramaturģiskais materiāls. Principā viņš ir antivaronis, nevis varonis. Tā ir arī sabiedrības atbildība, kāpēc viņš kļuvis tāds, kāds viņš ir. Viņam varēja atļaut nodarboties, ar ko viņš grib, un viņš, iespējams, nevienam netraucētu dzīvot.

Tā trešā puse, kas man kā uz mistifikāciju orientētam cilvēkam liekas viņā ļoti interesanta, ir Džonija mītiskā puse: viņa saistība ar pārdabiskiem elementiem, retās asinis, kas ir tikai viņam, un maģiskais spēks, kas viņam piemīt. Viss pārdabiskais ir reāla viņa personības daļa, nevis kaut kas iluzors vai degradētu smadzeņu radīta fantāzija. Viņš ir cilvēks ar īpašām spējām. Džoniju Baironu raksturo trīs neatbilstošu elementu saplūsmē vienā personā.

- *Kā ir ar visu apkārtējo cilvēku loku, kas pie viņa nemitīgi pievelkas? Džonijs Bairons neapšaubāmi darbojas kā ļoti spēcīgs magnēts. Lai arī viņš ir izslēgts no ļoti daudzām sabiedrībām, tomēr viņš ir zināms un populārs. Viņam piemīt ļoti spēcīga personiskā harizma, kas liek pārējiem pie viņa pievilkties. Kāda ir kopējā izrādes intonācija?*

Es rūpējos, lai izrādes kopējā intonācija ir samērā pašironiska un viegla. Taisīt izrādi par *čerņu*, pilnīgi izolētu sabiedrību, ar ko mēs, kas nākam uz izrādēm vai taisām teātri, nevaram identificēties, vien uzzināt, ka tādi dzīvo, man neliekas interesanti. Tādi cilvēki dzīvo, un to mēs it kā zinām. Man negribas runāt par tādu autonomu sabiedrības daļu. Džonijs Bairons ir pilnīgi izolējies, bet visi citi izrādes personāži tomēr ir ar savām iestrādņēm sociālajā vidē. Jaunieši apmeklē skolu, cits strādā lopkautuvē, cits - par apmetēju. Profesors, piemēram, ir ļoti interesants tipāzs, kuram ir sava māja un dārzs, un, acīmredzot, arī gana labi ieņēmumi, no kuriem viņš var dzīvot, bet viņam tik un tā vajag nākt šeit. Tas nozīmē, ka viņi šeit nāk nevis tāpēc, ka tā ir viņu pēdējā iespēja. Viņi ir šeit, jo ārpusē notiekošais nav tik interesants.

Kopā ar Džoniju Baironu var piedzīvot notikumus, ko citi skatās tikai televīzijā. Es negribu teikt, ka viņi nāk šeit tikai ideālistiski klausīties, ko Džonijs stāsta. Nenoliedzami 17 - 20 gadus veciem jauniešiem ļoti liels impulss ir aizmirsties un izbaudīt pieredzi ar apreibinošām vielām. Viņš to zina. Tāpēc ir izveidojusies šī abpusējā atkarība. Ikdienas mazpilsētas dzīve rit bez īpašiem notikumiem, nepiedāvājot jauniešiem nekādas alternatīvas izklaides iespējas. Šis ir interesantākais un vilinošākais, ko viņi var piedzīvot, - iespēja apreibināties un piedzīvot kādas Džonija Bairaona šova aktivitātes.

Ja es dzīvotu mazpilsētā un man būtu alternatīva vakarā skatīties televizoru, jo nekas cits tur īsti nenotiek, vai aiziet uz tuvējo mežiņu pie viena interesanta tipāža, kas katru dienu parūpējas par jauniem notikumiem, es noteikti izvēlētos iet pie tāda tipāža un pati piedalīties tajos notikumos, nevis tikai skatīties visu televizora ekrānā.

Tas ir stāsts par aizliegtu zonu, kurā visi vismaz fantāziju pasaulē nokļūst. Mūsu sabiedrība, neskatoties uz to, ka šodien daudz kas ir atklāts, tomēr ir ļoti puritāniska. Mēs ļoti slēpjām to, ko mēs patiesībā domājam un pēc kā mēs ilgojamies savos kvēlākajos sapņos. Džonijs Bairons piedāvā telpu, kurā liela daļa cilvēku vēlas nokļūt. Daudzi to neuzdrīkstas un no tā baidās. Te ir daļiņa cilvēku, kuri tomēr atļaujas nākt uz mežiņu un praktizēt savas fantāzijas, aizmirsties ar apreibinošām vielām, ļauties neprātīgām dejām, sīkam vandālismam, kaislei, brīvai mīlestībai, visam, ko viņi gribētu. Es drīzāk runāju par grupu, kas dzīvo uz robežšķirtnes. Viņi nejūtas slikti, ka var dienā iet uz skolu un naktī nākt uz mežiņu, jo viņi apzinās, ka abas puses ir vajadzīgas. Tas man liekas interesanti.

Jo kurš gan nevēlētos sev tādu mežiņu pie mājas, kur var aizslīdēt piektdienas vakaros un iznākt tikai pirmdien no rīta. Tad smuki piecas dienas nostrādāt un tad atkal ieslīdēt. Cilvēkos ir vajadzība ļauties dabiskajiem instinktiem. To apspiežot, cilvēki tikai kļūst vēl destruktīvāki. Bet es nenodarbojos ar narkotiku propagandu, sakot, ka tas ir veids, kā atbrīvoties un atslābināties. Tas varbūt nav labākais, bet tas ir alternatīvs scenārijs.

- *Ņemot vērā šo degradēto sociālo fonu, izmantoto leksiku un arī narkotiku klātesamību, kāds veidojas izrādes vēstījums?*

Svarīgākais vēstījums ir par aplauzto indivīdu. Par nepieciešamību ļaut cilvēkam būt brīvam. Nenorādīt indivīdam, ko viņam būs vai nebūs darīt, ja viņš neapdraud citus cilvēkus ar to, ko viņš dara. Ja viņš riskē tikai pats ar sevi, viņš drīkst to darīt. Ja viņš riskē ar citiem, viņš, iespējams, nedrīkst to darīt. Pretējā gadījumā ir vēl trakākas sekas, jo viņš kļūst destruktīvs. Vairs ne tikai pret sevi, bet arī pret citiem cilvēkiem. Man tas liekas stāsta vērts.

Tad ir pakārtotie vēstījumi: šķiru cīņas, politika, jaunatnes nenodarbinātība, mazpilsētas apātiskums utt. Es negribu uz to likt akcentu, jo tad tas vēstījums vēršas tāds klaji didaktisks: par slikto pašvaldības vadību un nabaga indivīdu, mazo cilvēku, kurš tiek apspiests. Tad sanāk visai vienkāršots vēstījums un pazūd galvenā varoņa rakstura daudzšķautņainība. Nav jau arī viņš labais, mazais cilvēciņš. Viņš ir pelnījis to visu tikpat ļoti, cik pret viņu tiek vērsti.

Tas kods ir, ka galvenajam varonim tā stunda nāk un drīz, tūlīt jau būs klāt. Viņš to zina, viņš to jūt, neskatoties uz to, ka viņš apzināti to visu laiku ignorē. Viņš plosās un provocē šo situāciju līdz galējai robežai, testējot, kas un kā viņu apstādina. Tā ir tāda spēle.

- *Viņš vispār grib, lai viņu apstādina?*

Es domāju, ka viņš tā racionāli nedomā neko. Viņam nav racionāla stratēģija tam, ko viņš dara un kāpēc viņš dara. Tā ir ļoti impulsīva un instinktu provocēta darbība. Tad, kad tu esi iedzīts stūrī, tu agonē. Bet nevis pasīvi agonē, bet tu aktīvi protestē pret to situāciju, ka tu esi iedzīts

stūrī. Tu nevari neko izdarīt. Tad tu tērē sevi maksimāli, lai sakāpinātu situāciju un izprovocētu kaut kādu atrisinājumu. Viņš nedomā neko. Viņš vienkārši plosās, cerot pietuvināt atrisinājumu, jo tā turpināt ilgāk nevar. Viņš pēc dabas ir spēlmanis, ļoti azartisks cilvēks, ļoti drosmīgs cilvēks. Viņš iet līdz galam. Viņš nedomā, viņš nenogaida, viņš nerisina. Viņš ļaujas instinktam un iet līdz galam.

Kā man skaidroja puisi, kas nodarbojas ar močiem, ja tu izvēlies tādu nodarbi, tam ir 2 raksturīgas pusēs: pirmkārt, tu nekad nedomā, ko tu salauzīsi, vai tu salauzīsi, vai tu nomirsi vai ne. Tu domā tikai par izpildījuma kvalitāti, vai tev izdosies to izdarīt un cik daudz cilvēku to redzēs. Otrs, ka dzīvības un nāves robeža ir ļoti nosacīta. Viņiem nepieciešamība pēc adrenalīna ir tik liela, ka viņiem vajag sevi realizēt. Tas viss ir raksturīgs arī Džonijam Baironam, un tā viņš joprojām turpina dzīvot. Viņš tagad lec ar moci pārnestā nozīmē katru dienu, riskējot ar visu. Bet to ir ļoti grūti nospēlēt. Tas ir arī tāds pēdējās stundas ārprāts. Tā nav prata diktēta eksistence. Aktierim, protams, ir racionāli jāsaprot, kas un kā, un no kurienes uz kurieni viņš iet. To mēs it kā saprotam, bet dabūt to brīvo kritienu ir grūti. Tas principā ir tāds brīvais kritiens.

- *Tieši par to ir lielākā daļa jūsu iestudēto izrāžu.*

Es vislabāk realizēju iestudējumu, ja es sevi spēju asociēt ar vienu varoni. Es sevi varu iedomāties arī to pārējo tēlos un es tā arī daru, bet es spēju vislabāk realizēt, ja es skatos ar galvenā protagonistu acīm. Ja konflikts, ar ko viņš saskaras, ir eksistenciāls, nevis sadzīvīgs, tas ir "dzīvot vai mirt" jautājums. Vai vispār ir vērts dzīvot, ja jādzīvo tā, kā viņam noteikts to darīt?

- *Vai arī ikdienā jūs dzīvojat un domājat šādās kategorijās?*

Es apzināti tā nedomāju. Dramaturģiskos materiālus es izvēlos ļoti impulsīvi, nevis sekojot kādai iepriekš nospraustai programmai. Bet gadu gaitā redzu kādas kopīgas tendences. Pēc tā, iespējams, var izdarīt secinājums. Acīmredzot man ir kaut kāda iekšējās neatbilstības sajūta un bažas, ka mana iekšējā brīvība ir apdraudēta. Varbūt tā ir kaut kāda apsēstība un pārspīlējums. Manī laikam ir milzīga iekšējās bailes, ka kādreiz tas tā var notikt. Kaut vai tepat blakus Krievijā esošā cenzūra pret radošiem cilvēkiem. Man tas liekas biedējoši. Tas var notikt ar jebkuru. Mēs neko nezinām un nevaram paredzēt. Tas mani stindzina. Tā arī ir tēma, kas mani ārkārtīgi uztrauc.

- *Kādu jūs iedomājaties šīs izrādes ideālo skatītāju?*

Ideālais skatītājs ir tāds, kas mīl un saprot britu melno humoru, kam tas liekas asprātīgi un smieklīgi. Tas ir prioritārais. Bez tā izrāde var dziļi kaitināt, radīt atgrūšanos. Uz notiekošo ir

jāskatās caur humora prizmu. Garša veidojas tajā attieksmē. Autors lugā ir iekodējis tādu ļoti, ļoti specifisku absurdumu. Ja izdodas uz tā nobalansēt, tas arī kļūst asprātīgi.

Tas, ko lugas personāži runā un risina, tās visas patiešām ir reālas problēmas. Šķiet tāda muldēšana, bet viņi nemuld tāpat. Katrs atsevišķais gabaliņš ir konkrētas problēmas risinājums. Tas ir salīdzinoši nopietni, bet tam kopā ir jālasās absurdi un komiski. Lielākā sarežģītība ir, kā to izbalansēt. Spēlēt ar domu, ka tas ir smieklīgi, nevar, tas nestrādā, bet spēlējot ļoti nopietni, tas viss paliek ļoti smagnējs un nenolasās tas absurda slānis. Līdz ar to, iestudējuma uzdevums ir atrast katrā mazajā nogrieznī ārkārtīgu konkrētību, precizitāti un pieslēgumu konkrētās problēmas risinājumam. Tikai tad tas nolasās kā kaut kas neatbilstošs, paradokšāls un smieklīgs. Vai tas tā sanāks - nezinu. Man šobrīd ir ļoti interesanti, kad atnāks pirmie skatītāji. Kurās vietās viņi smiesies, vai viņi smiesies, kurās vietās viņi līdzpārdzīvos? Jo ir ļoti daudz vietas, kur līdzpārdzīvot. Vai viņi ies līdz galvenajam varonim? Gribētos jau, neraugoties uz to, ka viņš ir ļoti pretrunīgs.

Es neredzu nekādu vecumu ierobežojumu skatītāju ziņā. Mums ir varoņi no 15 līdz 50. Ņemot vērā, ka galvenais varonis ir vīrietis ap 50, tad gribētu domāt, ka tie ir viņa paaudzes cilvēki, kas šodien var nodarboties ar jebko, bet katram sirdī ir šis dumpinieks, kas gribētu reiz visam mest ar roku un uztaisīt savu alternatīvu republiku. Tas ir cilvēks, kas, neraugoties uz savu dzīves veidu, nav atmetis sapni par tādu pašpateikamu eksistenci, būt brīvam no visiem sociāliem ierobežojumiem. Bet tie ir arī jauni cilvēki, kas ļoti labi orientējas šajā komunikācijas kodā - kultūrlānī, ko veido TV šovu un seriālu kultūra, mūzikas kultūra. Jauniem cilvēkiem tas viss ir atpazīstams. Tā kā skatītāju vecuma amplitūda ir visai liela. Visi, kuros mīt iekšējais dumpiniecišķums, kas nav samierinājušies tikai ar tādu mēģinātisku eksistenci.

Luga ir ļoti, ļoti britiska. Tas ir britu humors, britu attieksme pret notiekošo. Vēl viena auditorijas daļa noteikti ir cilvēki, kas orientējas britu literatūrā un vēsturē. Britu melnais humors kaut kādā ziņā ir viņu nacionālā īpatnība. Ja pat to pārrakstītu uz Latviju, Igauniju vai Poliju, tas nestrādātu.

- *Tā kā latviešu auditorija visai daudz ir baudījusi "Midsomeras slepkavības", tad arī šeit ir ļoti daudz kas līdzīgs. Mazpilsēta vai pat ciems, kur it kā nenotiek nekas.*

Tas ir atpazīstams gan Latvijā, gan jebkurā citā vietā. Ir galvaspilsēta, lieli centri, un tad ir šie ciemi un pagasti, kur principā nenotiek nekas. Ir viena iela, trīs veikali, viena skola, viena slimnīca, un principā nenotiek nekas. Un viens lielais pasākums gadā, kas ir pilsētas svētki vai gadatirgus, kas apvieno visu ciemu. Šim notikumam viss tiek pakārtots, visi to gaida. Un tad nu tajā svētku dienā arī mēģina izšaut visu. Man liekas, ka tas visiem ir ļoti atpazīstams. Tā bezcerība, garlaikotība un apātiskā eksistence, kas ikdienā ir kontrastā tam lielajam notikumam.

- *Kāpēc lugai un arī izrādei ir tāds nosaukums?*

"Jeruzaleme" ir Anglijas neoficiālā himna ar Viljama Bleika dzeju, ko viņi dažādos pasākumos dzied pat labprātāk kā oficiālo himnu. Angļiem labpatīk domāt, ka Jeruzaleme ir nevis tur, kur tā atrodas, bet Jēzus ir bijis viņu zemē un tur ir uzcēlis savu Dieva templi. Šis ir viens no mītiem, ar ko angļiem patīk celt savu pašapziņu. Šis visdrīzāk ir stāsts, ko latviešu cilvēki nezina. Viņiem tas arī nav jāzina, un viņi to nenolasīs.

Tuvākā asociācija ir ar apsolīto zemi. Zemes pleķītis, ko iekāro pašvaldības ierēdņi, arī ir tāda apsolītā zeme. Viens zemes pleķis, uz kura notiek nesankcionēta nomitināšanās un alternatīvas darbības. Apsolītās zemes kvadrātūra, par kuru tad arī notiek konflikts – cīņiņš starp pašvaldību un šo indivīdu. Tāpēc Jeruzaleme.